

5. ELMIS ULUSLARARASI

ÖZEL EĞİTİM

KONGRESİ

25 - 27 AĞUSTOS 2022

KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ

konyaozelegitim.org

elmis2022@gmail.com

NECMETTİN
ERBAKAN
ÜNİVERSİTESİ

KTO KARATAY
ÜNİVERSİTESİ

MEB ÖZEL EĞİTİM
VE REHBERLİK HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

0-18 YAŞ ARASI ÖĞRENCİLER VE ÖZEL EĞİTİM ÖĞRENCİLERİNDE AKRAN ZORBALIĞINA KISA BİR BAKIŞ

A BRIEF OVERVIEW OF BULLYING IN 0-18 YEARS OLD STUDENTS AND SPECIAL EDUCATION STUDENTS

Arş. Gör. Fatma Zehra GÜMÜŞ SELEK

*KTO Karatay Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Yüksekokulu, Odyoloji Bölümü, Konya,
fatma.zehra.gumus@karatay.edu.tr*

Arş. Gör. Ayşenur DEMİR KÜÇÜKKÖSELER

*KTO Karatay Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü, Konya
aysenur.demir@karatay.edu.tr*

Arş. Gör. Büşra DURAN

*KTO Karatay Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Yüksekokulu, Ebelik Bölümü, Konya,
busra.duran@karatay.edu.tr*

Özet

Saldırganlığın bir türü olan zorbalık, günümüzde her yaş gruptan öğrencinin karşılaşabileceği, kasıtlı ve sürekli olarak ortaya çıkabilen bir durumdur. Fiziksel, sosyal ve psikolojik olarak karşısındaki bireye ya da güçsüz olan bireylere istediklerini yaptırmak amacıyla tekrarlı yapılan sözlü/fiziksel davranışlardır. Literatürde yapılan çalışmalarda akran zorbalığının, 0-18 yaş arası ve özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin gelişimine olumsuz yansıdığı görülmektedir. Akran zorbalığının çocuklar ve ergenler üzerine psikolojik ve sosyolojik anlamda yansımaları yaşamın diğer dönemlerinde de devam etmektedir. Özellikle eğitim anlayışında meydana gelen önemli değişiklikler ile yetersizliği olan bireylerin sağlıklı nitelendirilebilecek akranlarının olumsuz davranış ve tutumlarına maruz kalması, normal gelişimi sürecini etkilemektedir. Akran zorbalığının önüne geçilemediği takdirde sonuçların ciddiyeti çocuklarda gelişen; okul fobisi, depresyon, düşen okul performansı, okulu sevmeme, kaygı, benlik saygısında azalma; kendini yalnız, değersiz ve dışlanmış hissetme durumları ile sonuçlanabilmektedir. Bu derlemede 0-18 yaş arası ve özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin karşılaştığı akran zorbalığının temel özellikleri, hangi yaş grubunda nasıl değişim gösterdiğini incelenmiştir. Araştırma sonucunda, engel ya da başka bir risk faktörü varlığında zorbalığın her yaştan bireyde görülebileceği ve sonuçlarının ciddi olabileceği görülmüştür. Akran zorbalığı ile mücadele için eğitimciler ve aileler tarafından çocukların korunmasına yönelik gerekli farkındalığın sağlanması ve kazandırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, özel eğitim, saldırganlık, zorbalık mağduru

Abstract

Bullying, which is a type of aggression, is a situation that can be faced by students from all age groups today and can occur intentionally and continuously. It is the verbal/physical behaviors that are repeated in order to make the person opposite or weak individuals physically, socially and psychologically get what they want. Studies in the literature show that peer bullying has a negative impact on the development of students aged 0-18 and in need of special education. The

psychological and sociological reflections of peer bullying on children and adolescents continue in other periods of life. Especially the important changes in the understanding of education and the exposure of individuals with disabilities to the negative behaviors and attitudes of their peers, which can be described as healthy, affect the normal development process. If peer bullying cannot be prevented, the seriousness of the consequences develops in children; school phobia, depression, decreased school performance, dislike for school, anxiety, decreased self-esteem; It can result in feeling lonely, worthless and excluded. In this review, the basic characteristics of peer bullying faced by individuals aged 0-18 and in need of special education, and how it changes in which age group has been examined. As a result of the research, it has been seen that in the presence of a disability or other risk factor, bullying can be seen in individuals of all ages and its consequences can be serious. In order to combat peer bullying, it is recommended that educators and families provide and gain the necessary awareness for the protection of children.

Keywords: Peer bullying, special education, aggression, victim of bullying

GİRİŞ

Zorbalık; kasıtlılık, tekrarlama ve özneler arasındaki güç dengesizliği ile karakterize edilen kişilerarası saldırgan bir davranış olarak tanımlanır (Berchiatti vd. 2022). Akran zorbalığı; aralarında güç farklılığı olan bir veya birden fazla çocuktan, güçlü olanın zayıf olana bilerek ve isteyerek uygulamış olduğu bir saldırganlık türüdür (Rettew and Pawlowski 2016, Gürhan 2017). Sürekli yineleyen sözel veya fiziksel davranışlar, zorbalığa maruz kalan çocuğun bedensel ve ruhsal sağlığını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Üneri 2011, Gürhan 2017). Zorbalığa maruz kalan çocuklarda öfke, kaygı ve endişe ön plandadır. Bu çocukların genellikle zorba ile karşı karşıya kaldıklarında kendilerini koruyamadıkları ve endişe duydukları bilinmektedir. Literatürde mağdurların içinde buldukları durumu ailesine ve öğretmene anlatmaktan çekindikleri nedeninin ise ve aile/öğretmenin kendilerini zorbadan koruyamayacağı düşüncesinin olduğu belirtilmektedir. Zorbalığa maruz kalan çocuğun kendi içinde yaşamış olduğu duygu durumunu fark etmek bu anlamda çok önemlidir. Farkındalığın sağlanabilmesi için aile ve öğretmenlerin akran zorbalığı risk faktörlerini bilmesi gerekmektedir (Gürhan, 2017).

Zorbalığa maruz kalma risk faktörleri arasında çocuğun gey, biseksüel, lezbiyen olmak gibi cinsel tercihleri; arkadaş grupları içerisinde çoğunluğa göre daha farklı boy ve kiloya sahip olma; diyabet, gıda alerjisi, cilt hastalığı ve bir engelinin bulunması gibi sağlık sorunlarına sahip olmaları yer almaktadır (Stephens, Cook-Fasano et al. 2018). Çocuklar, bu risk faktörlerinin yanında farklı nedenlerden dolayı da zorbalığa maruz kalabilirler. Günümüzde özellikle özel eğitime ihtiyacı olan çocukların genel eğitim ortamına dâhil edilerek akranları ile kaynaştırılma çabalarının gösterilmesinin özel eğitime ihtiyacı olan çocukların sosyal dışlanma riski ile karşılaşmasına neden olmaktadır. Yapılan çalışmalarda, kaynaştırılmış eğitim ortamında özel eğitime ihtiyacı olan çocukların daha az sosyal güce sahip oldukları için, yaşitlarına göre zorbalığa maruz kalma oranlarının arttığı saptanmıştır (Rose ve Gage, 2017; Rose vd. 2011). Engel ya da başka bir risk faktörüne bağlı ortaya çıkan zorbalığın zihinsel ve akademik başarıya etkisi vardır. Zorbalığa maruz kalma sonucu çocuklarda gelişen; okul fobisi, depresyon, düşen okul performansı, okulu sevmeme, kaygı, benlik saygısında azalma; kendini yalnız, değersiz ve dışlanmış hissetme gibi ruhsal etkiler çocukların sadece okul yıllarını değil; aynı zamanda yaşamlarının sonraki dönemlerini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir

(Gökler 2009, Gürhan 2017). Bu derleme, belirli dönemlerde ve özel eğitim ihtiyacı olan bireylerde maruz kalınan akran zorbalığını incelemek amacıyla yapılan çalışmaları kapsamaktadır.

Okul Öncesi Dönemde Akran Zorbalığı

Okul öncesi dönem, çocukların ailelerinden bağımsız olarak akranları ile bir arada oldukları ilk dönemdir. Bu dönemde çocuklar oyun aracılığıyla akranları ile etkileşim halinde olurlar. Bu etkileşimin çocuklar üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri olabilmektedir. Çocukların yetenek ve becerilerini keşfetmeleri, sosyal ilişkilerinin şekillenmesine ve sosyal uyumu kazanmalarına yardımcı olurken; diğer yandan oyun anında çocukların birbirlerine karşı davranış ve tutumları zorbalıkla da sonuçlanabilir (Gülay 2009). Gültekin Akduman'ın (2012) okul öncesi çocuklarda görülen akran zorbalığı ve akran zorbalığı türlerini belirlemek amacıyla yapmış olduğu betimsel türdeki araştırmanın çalışma grubunu, 53 okul öncesi öğretmeni oluşturmuştur. Araştırma bulgularına göre; hemcinslerin birbirlerine karşı daha fazla zorbalık uyguladıkları (kızların kızlara %28.3; erkekler erkeklere %45.3) tespit edilmiştir. Çocukların akran zorbalığı yaşama nedenleri incelendiğinde, okul öncesi çocukların en çok oyuncaklarını paylaşırken anlaşmazlık yaşadıklarında (%47.2), oyun oynarken lider olmak istediklerinde (%20.8) ve kurdukları oyundaki rol paylaşımı konusunda anlaşmazlıktan dolayı birbirlerine karşı zorbalık uyguladıkları bildirilmiştir (Gültekin Akduman 2012). Metin Aslan ve Tuğrul (2013)'un anaokuluna giden çocukların oyun sırasında yaşadıkları akran zorbalığını ve mağdur olma davranışlarını incelemek amacıyla yapmış oldukları nitel çalışmaya 55 çocuk dâhil edilmiştir. Çalışma bulgularına göre çocukların %70 inde oyun sırasında fiziksel zorbalık davranışı, %30 unda ise ilişkisel zorbalık davranışı gözlemlenmiştir. Fiziksel zorbalık davranışlarının içeriği incelendiğinde, arkadaşının elinden nesne ya da oyuncacı zorla alma davranışının 47 kez gözlemlendiği tespit edilmiştir. İlişkisel zorbalık davranışları arasında ise arkadaşını tehdit etme, oyun grubundan dışlama gibi davranışların yer aldığı çalışma bulgularında bildirilmiştir (Aslan and Tuğrul 2014).

İlk ve Ortaöğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığı

Okullarda çocukların güvenliğini tehdit edebilecek konuların başında şiddet, saldırgan davranışlar ve akran zorbalığı gelmektedir. Okullarda zorbalık, çocukların psikososyal uyumu ve refahı üzerinde uzun vadeli ve yıkıcı etkileri olan yaygın ve ciddi bir sorun olarak kabul edilmiştir. Zorbalık, uzun süreler boyunca akranlara karşı tekrar tekrar güç kullanımından oluşan bir fiziksel, sözlü veya sosyal saldırganlık biçimidir. İsim takma, tehdit etme, alay etme, vurma ve dışlamayı içerir. Olaylar genellikle oyun alanı gibi yetişkin gözetiminin sınırlı olduğu yerler ile koridorlar ve banyolarda meydana gelme eğilimindedir. Bununla birlikte, zorbalık öğretmenlerin bulunduğu sınıflarda da meydana gelmektedir (Andreou vd. 2015). Okulda zorbalık olayları hem zihinsel sağlığı hem de akademik sonuçları etkilemektedir. Çünkü okul zorbalığı mağdurları daha yüksek düzeyde depresyon, duygusal belirtiler ve hiperaktivite/dikkatsizlik göstermektedir. Çalışmalar mağdur öğrencilerin okullarda zorbalığa uğramayan sınıf arkadaşlarına göre daha düşük okul sevme düzeyleri ve daha düşük başarı puanları elde ettiklerini göstermektedir (Berchiatti vd. 2022).

Akran zorbalığı okul çağı çocuklarında sıklıkla görülebilen ve çocuğun ilerleyen yaşlardaki hayatını da etkileyebilecek bir sorundur (Ayaz Alkaya ve Avşar, 2017). Okul çağındaki çocuklar arasında zorbalık, aynı öğrenme ortamındaki bireyler arasında değişen düzeylerde ve zorba rolü davranışlarıyla sosyal bir dinamiğin parçası olarak görülebilir. Araştırmalar, zorbalık durumunda (a) zorbalık tarafından mağdur edilme, (b) başkalarına zorbalıkta bulunma (c) zorbalık davranışına yardım etme veya pekiştirme (örn. mağdur ve (e) dışarıdan gelen davranışlar (örneğin, zorbalık davranışına tanık olmak ama hiçbir şekilde hareket etmemeyi seçmek) şeklindeki rolleri tespit etmişlerdir (Malecki vd. 2020).

Araştırmalar orta çocukluktan başlayarak zorbalık ve mağduriyetin grup süreçleri olmaya başladığını ve statü hedefleri tarafından yönlendirildiğini göstermektedir. Daha büyük öğrenciler, daha küçük öğrencilerden fazla zorbalığa yönelebilir, çünkü bu onların sosyal statülerinde bir iyileşmeye yol açmaktadır (Berchiatti vd. 2022).

Ülkemizde bu doğrultuda yapılan araştırmalar incelendiğinde; Gültekin Akduman (2010)' ın 7-14 yaş grubundaki çocukların akran zorbalığına maruz kalması ve bu duruma yönelik ürettikleri çözüm önerilerini belirlemek amacıyla yapmış olduğu tanımlayıcı türdeki araştırmaya 146 çocuk dâhil edilmiştir. Araştırma bulgularına göre 7-8 yaşındaki çocukların korkutma sindirme, açık saldırı, kişisel eşyalara saldırı ve genel akran istismarı puanlarının diğer yaş grubundaki çocuklara göre daha yüksek puana sahip olduğu saptanmıştır. Çocukların maruz kaldıkları akran zorbalığına karşı ürettikleri çözüm önerileri incelendiğinde ise; anne babadan (%6,85), arkadaşlardan (%15,07), kantin işletmecisinden (%2,74), öğretmenden (%30,14), servis şoföründen (%10,96) ve polisten (%1,37) yardım isteyerek soruna çözüm aradıkları çalışma bulgularında yer almaktadır (Akduman 2010).

Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı

Farklı gelişim dönemlerinde ortaya çıkan akran zorbalığı, öğrencilerin davranışlarına değişik şekillerde etki gösterebilmektedir (Üneri 2011, Gürhan 2017). Fiziksel ya da sosyal olarak ortaya çıkan zorbalık durumundan etkilenen öğrencilerin tespit edilerek erken dönemde destek olunması önemlidir. Literatür incelendiğinde çalışmalarda akran zorbalığı ile akademik başarı arasında ilişkinin olduğu saptanmıştır (Güven vd., 2015; Beran vd., 2009; Winding vd., 2020). Ortalama 15 yaşında lise öğrencilerinin dâhil edildiği çalışmada; ergenlik döneminde çok sayıda öğrencinin fiziksel, duygusal ve sözlü zorbalığa uğradığı tespit edilmiştir (Gower vd., 2013). Dünyada ve ülkemizde yapılan benzer çalışmalarda da 15-16 yaş arasında ergenlik döneminde olan öğrencilerin şiddete daha meyilli olduğu ve zorbalık durumu ile karşılaştığı saptanmıştır (Heinze vd., 2017).

Zorba öğrencilerin özelliklerinin incelendiği çalışmalarda, uygunsuz hareketleri sergileyen öğrencilerin; sert, madde/alkol bağımlılığına yatkın, empati kurmayarak başkalarının düşüncelerini anlamayan, saldırgan özelliği ön planda olan bireyler olduğu ve arkadaşları tarafından böyle algılandığı sonucuna ulaşılmıştır (Al vd., 2017; Gaete vd., 2017). Zorba çocukların akranlarına uyguladıkları baskının onlar üzerinde duygusal olarak nasıl bir etki bıraktığının farkında olmadıkları bilinmektedir. Daha çok zorbalığa maruz kalan ergenlerin özelliklerini belirlemeye yönelik yapılan çalışmalarda ise, mağdur

öğrencilerin fiziksel zayıf, özsaygısı düşük olarak algılayan, benlik algıları olumsuz ve utangaç bir yapıda oldukları saptanmıştır (Álvarez vd., 2020; Van Geel vd., 2018).

Özel Eğitim Öğrencilerinde Akran Zorbalığı

1970'lerden bu yana, engelli çocukların okula dâhil edilmesi hem eğitim uzmanları hem de araştırmacılar tarafından artan bir ilgi görmüştür. Pek çok ülkede hem engelli hem de engelli olmayan çocuklar için faydaları büyük ölçüde kanıtlanmış olan kapsayıcı bağlamlar için modeller geliştirilmiştir. İtalya, engelli çocuklar için özel okulları kaldıran ve onları genel eğitim bağlamlarına dahil eden dünyadaki ilk ülkedir. Pek çok ülkede eğitim sistemleri tarafından katılım için yapılan büyük çabalara rağmen gelişimsel gecikmeleri olan çocuklar, sosyal yeterlilikle ilgili zorluklar açısından kırılabilirlik gösterebilir ve sosyal dışlanma riski altındadır. Ayrıca, kapsayıcı eğitim ortamlarında engelli çocuklar, daha az sosyal güce ve mağduriyetten kaçınmak için daha az sosyal ve iletişim becerilerine sahip oldukları ve mağdur olarak algılandıkları için engelli olmayan yaşlıtlarına göre önemli ölçüde daha yüksek mağduriyet oranları deneyimleyerek zorbalık olaylarına dâhil olabilirler (Berchiatti vd. 2022).

Zorbalık ve engellilik durumu konularını incelemenin doğasında var olan sorunlardan biri, engelli öğrencilerin nispeten daha az sayıda olmasıdır. Bu nedenle, güvenilir sonuçlarla birden fazla engellilik kategorisini incelemek zordur. Önceki araştırmalar ya otizm ya da öğrenme güçlüğü gibi tek bir engel profiline odaklanarak ya da engellilik statüsünde sınırlı ayrımlar kullanarak (örneğin, bireyselleştirilmiş bir eğitim planına sahip olmak ve sahip olmamak) incelemişlerdir. Zorbalık rolü davranışlarıyla ilişkili olarak belirli bir engel türü veya teşhisi çalışıldığında bile, mevcut çalışmalar diğer zorba rolü davranışlarını incelemekten yalnızca zorbalık ve mağduriyete odaklanmıştır. Örneğin, duygusal engelli ve DEHB olan çocuklar, diğer engelleri olan öğrencilere kıyasla daha fazla zorba rolü davranışı göstermektedir ve duygusal engelli öğrenciler diğer öğrencilere göre daha fazla mağdur olduklarını bildirmişlerdir. Bulgular, engelli öğrencilerin, engelli olmayan öğrencilerin neredeyse iki katı oranında zorbalık davranışına maruz kaldıkları için, engelli öğrencilerin zorbalığa karışmaya karşı savunmasız olduklarını göstermektedir. Ayrıca, engelli öğrencilerin zorbalık durumuna mağdur veya fail olarak dâhil olma riskleri daha yüksektir ve zorbalık katılımından engelli olmayan akranlarına göre daha olumsuz sonuçları oluşabilir (Malecki vd. 2020).

Spesifik olarak, normal gelişim gösteren öğrencilere ve öğrenme güçlüğü olan öğrencilere göre özel eğitim gereksinimi olan öğrenciler, her türlü şiddet mağduriyeti ve fiziksel şiddet uygulama konusunda, daha fazla davranış sergilemektedir (Contreras vd. 2021; Berchiatti vd. 2022). 11-14 yaş aralığının zorbalık davranışlarının ve ergenliğin çatışmalarının yakınsamasında çok önemli olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, 14 yaşından itibaren sosyal ilişkiler ve sosyal desteğin artmasıyla zorbalık olgusu ve bazı şiddet içeren tutumlar ortadan kalkmaktadır (Contreras vd. 2021). Ancak Rodríguez-Hidalgo ve arkadaşlarının (2019) yaptığı bir çalışmada 14 ile 16 yaş arasındaki orta ergenlik döneminin, özellikle mağdur ve zorbalık rollerinde, özel eğitim gereksinimleri çevresinde daha fazla taciz ve yıldırmanın olduğu bulunmuştur.

Ayrıca özel eğitim gereksinimi olan öğrenciler akranlarının yanı sıra okulda zorbalık, fiziksel yaralanma ve güvensizlik durumlarında daha fazla korku ve endişe duymaktadır

(Rodríguez-Hidalgo 2019; Contreras vd. 2021). Zorbalıkla ilgili araştırmalar, bireysel savunmasızlıkların, bağlam etkilerinin ve deneyimlerin etkileşimini vurguladığından, bu fenomeni sistemik bir sorun olarak anlamak ve bu tür davranışların meydana geldiği bağlamları etkilemek için bir sosyal ekolojik modelin faydalı olabileceği düşünülmektedir (Hymel ve Swearer, 2015; Berchiatti vd. 2022). Çok sayıda çalışma, özellikle mağdur olma ve başkalarına zorbalık yapma riski altında olan özel eğitim ihtiyaçları ve engelli öğrencileri bir grup olarak tanımlamıştır (special educational needs and disabilities-SENDS) (Andreou vd. 2015). Ayrıca okullarda özel gereksinimli öğrencilerin daha yüksek düzeyde saldırgan ve zorlayıcı davranışlar sergileme ihtimalinin olduğunu ve engelli olmayan akran gruplarının ortalamasından daha sık zorbalık eylemine dahil olduklarını gösteren pek çok çalışma bulunmaktadır (Andreou vd. 2015; Rodríguez-Hidalgo vd. 2019)

Akran değerlendirmesinin en önemli belirleyicilerinden biri, öğretmenler tarafından sözlü şiddetin varlığıdır. Benzer şekilde, akran mağduriyetinin en önemli belirleyicilerinden biri de öğretmenler tarafından sözlü şiddetin varlığıdır. Bu nedenle, bu ilişkilerin okuldaki özel gereksinimli öğrencilerin sosyal deneyimleriyle de ilgili olup olmadığı merak edilmektedir. Başka bir deyişle, daha iyi bir atmosfere ve daha düşük düzeyde öğretmenlerin sözlü şiddetine maruz kalınan sınıflarda, özel gereksinimli öğrencilerin de akranları tarafından eşit derecede daha az mağdur olmaları beklenmektedir (Contreras vd. 2021). Zorbalığa dahil olma için bir risk faktörü olarak engellilik durumu üzerine yapılan araştırmalar, öncelikle zorbalık ve mağduriyetin rol davranışına odaklanmıştır. Zorbalık dinamiğinde seyirci davranışı gibi diğer rol davranışlarını inceleyen çok az çalışma yapılmıştır. Ayrıca, gerekli olan büyük örneklem büyüklükleri göz önüne alındığında, belirli engel türlerine sahip öğrenciler için zorba rolü davranışlarına katılımı inceleyen araştırmalar eksiktir. Araştırmalar engelliliğe sahip olmanın bir risk faktörü olduğunu gösteriyor gibi görünse de çok az araştırma yaş, sosyoekonomik durum veya cinsiyet gibi diğer risk faktörlerinin engellilik durumunun zorba rol davranışlarıyla ilişkisini nasıl azaltabileceğini ve engelli öğrencilerin başkalarına zorbalık yapmak ve mağdur edilmek dışında rol davranışlarına katılımını incelemiştir (Malecki vd. 2020).

Ek olarak, öğrenme güçlüğü ve otizmi olan öğrenciler (özellikle, kaynaştırma ortamlarında otizmi olan öğrenciler), engeli olmayan öğrencilere göre daha yüksek oranlarda mağdur edilmektedir. Ancak bir çalışmada otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin diğer öğrencilere göre daha az mağdur olduklarını bildirdikleri bulunmuştur. Veriler ayrıca öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin diğer öğrencilere göre zorbalık davranışına daha fazla yatkın olduklarını bildirdiklerini göstermektedir. Zorbalık dinamiğinde engellilik türünün diğer zorba rolü davranışlarıyla ilişkili olup olmadığını incelemek için daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır (Malecki vd. 2020). Araştırmalar, otizmi, zihinsel engelli, dikkat eksikliği bozukluğu ve/veya hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarda zorbalık mağduriyeti riskinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak, özel eğitim gereksinimleri ve öğrenme güçlüğü olan çocuklar arasında zorbalık üzerine yapılan araştırmalar şu anda yetersiz görünmektedir (Berchiatti vd. 2022).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Zorbalığın yaygınlığı ile ilgili yapılan çalışmalar arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Öğrencilerin akran zorbalığı yaşama ve mağduriyetlerini bildirme sıklığı

arasında risk faktörlerine göre değişim görülmektedir. Okul çağındaki zorbalık en yaygın sözlü (hakaret, kötü konuşma, lakap takma vb.) yaşanırken, fiziksel zorbalığın (cinsel taciz, vurma, silahla yaralama vb.) sözlü saldırıya nazaran 0-18 yaş arasında daha az görüldüğü bildirilmektedir. Bu durum hem 0-18 yaş arası öğrencilerde hem de özel eğitim alan öğrencilerde kanıtlanmıştır. Saldırganlığın ve zorbalığın öğrenciler arasında; dolaylı sözlü saldırı, doğrudan sözlü saldırı, doğrudan sosyal dışlanma ve dolaylı/doğrudan fiziksel saldırıya doğru bir ilerlemesi söz konusu olabilmektedir. Akran zorbalığını incelemek için tüm sınıf grupları göz önüne alındığında, öğrenci yaşının akran statüsünü öngördüğü ve daha büyük öğrencilerin akranları arasında daha yüksek düzeyde sosyal tercih gösterdiği düşünülmektedir. Ayrıca, zorbalık mağduriyeti ile suçlama ve akranlar arasındaki sosyal statü arasında bir bağlantı olduğu saptanmıştır. Öğrencilerde hem mağduriyet hem de suç işleme daha yüksek düzeydeki şiddetin, akranlar arasında daha düşük sosyal tercih düzeyleri ile ilişkili olduğu gösterilebilir. Zorbalığa maruz kalan veya zorbalık yapan öğrenciler akranları tarafından daha az tercih edilmektedir. Ancak yalnızca sözlü ve fiziksel şiddet uygulaması, sosyal etki ve öğrencinin yaşı ile pozitif bir ilişki göstermiştir. Yani, daha yüksek düzeyde sözlü ve fiziksel şiddet uygulayan daha büyük öğrenciler, akranları arasında daha yüksek bir sosyal statüye sahip olabilir. Öğrencinin yaşının, zorbalık yapma üzerinde doğrudan olumlu bir etkisi olmuştur. Her yaştan dönemde zorbalığa maruz kalan öğrencilerin fiziksel ve mental sağlığını koruması ve mağduriyet durumunun çözülmesi için gerekli girişimlerde bulunulması gerekmektedir. Mağduriyet durumunun 0-18 yaş ve özel eğitimi olan çocuklar üzerine olumsuz yansımaları ve gelecek yaşantısına etkisini en aza indirmek için belirli aralıklarla izlenmesi önemlidir. Ayrıca okul çağı çocuklarına; eğitim yıllarının başından itibaren akran zorbalığının ne gibi sonuçlara neden olacağı öğretilmeli, kendinden farklı fiziksel/zihinsel özelliklere sahip bireylere karşı davranışlarının nasıl olması gerektiği öğretilmelidir. Bu açıdan özellikle eğitim alanında görevli öğretmenlerin ve ailelerin işi birliği içinde olması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akduman G. G. (2010) 7-14 yaş grubu çocuklarda akran istismarı ve kendi çözüm önerileri. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi* 3(2), 13-26.
- Al Ali, N. M., Gharaibeh, M., ve Masadeh, M. J. (2017). Students' perceptions of characteristics of victims and perpetrators of bullying in public schools in Jordan. *Nursing research*, 66(1), 40-48.
- Álvarez-García, D., Núñez, A., Pérez-Fuentes, M. D. C., ve Núñez, J. C. (2020). Peer victimization in overweight adolescents and its effect on their self-esteem and peer difficulties. *International journal of environmental research and public health*, 17(1), 16.
- Andreou, E., Didaskalou, E., Vlachou, A. 2015. Bully/victim problems among Greek pupils with special educational needs: associations with loneliness and self-efficacy for peer interactions. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 15(4) 235–246 doi: 10.1111/1471-3802.12028
- Aslan, Ö. M. ve Tuğrul, B. (2014). Okul öncesi dönemdeki çocukların oyunlarında ortaya çıkan zorbalık ve mağdur olma davranışlarının içerik analizi. *Journal of Theoretical Educational Science*, 7(1), 60-77.
- Ayaz Alkaya, S. ve Avşar, F. (2017). Okul çağı çocuklarının akran zorbalığı durumları ile atılganlık düzeyleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 14(3), 185-191.
- Beran, T. N., ve Lupart, J. (2009). The relationship between school achievement and peer harassment in Canadian adolescents: The importance of mediating factors. *School Psychology International*, 30(1), 75-91.

- Berchiatti, M., Ferrer, A., Galiana, L., Badenes-Ribera, L., Longobardi, C. (2022). bullying in students with special education needs and learning difficulties: the role of the student–teacher relationship quality and students’ social status in the peer group. *Child ve Youth Care Forum* 51(3), 515–537 <https://doi.org/10.1007/s10566-021-09640-2>
- Gaete, J., Tornero, B., Valenzuela, D., Rojas-Barahona, C. A., Salmivalli, C., Valenzuela, E., ve Araya, R. (2017). Substance use among adolescents involved in bullying: a cross-sectional multilevel study. *Frontiers in psychology*, 8, 1056.
- Contreras, AIG, Pérez-Jorge, D., Rodríguez-Jiménez, M.D.C ve Bernadette-Lupson, K. (2021). Extremadura'da (İspanya) 11-13 yaş arası özel eğitim ihtiyacı olan ve olmayan öğrencilerde akran zorbalığı. *Eğitim 3-13* , 49 (8), 945-956. <https://doi.org/10.1080/03004279.2020.1817965>
- Gower, A. L. ve Borowsky, I.W. (2013). Associations between frequency of bullying involvement and adjustment in adolescence. *Academic Pediatrics Journal*, 13(3), 214-221.
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 511-53
- Gülay, H. (2009). Okul öncesi dönemde akran ilişkiler. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (22), 82-93.
- Gültekin Akduman, G. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığının incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1), 107-120.
- Gürhan, N. (2017). Her yönü ile akran zorbalığı. *Türkiye Klinikleri J Psikiyatr Hemşireleri-Özel Konular* , 3 (2), 175-81.
- Güven, U., Yasin, Ö. Z., ve Köker, M. Zorbalık ile öğrencilerin akademik başarıları arasındaki ilişki. *Osmangazi Eğitim Araştırmaları Dergisi* , 8 (2), 53-68.
- Heinze, J. E., Stoddard, S. A., Aiyer, S. M., Eisman, A. B., ve Zimmerman, M. A. (2017). Exposure to violence during adolescence as a predictor of perceived stress trajectories in emerging adulthood. *Journal Of Applied Developmental Psychology*, 49, 31-38.
- Hymel, S. ve Swearer, S. M. (2015). Four decades of research on school bullying: An introduction. *American Psychologist*, 70(4), 293. <https://doi.org/10.1037/a0038928>
- Malecki, C. K., Demaray, M. K., Smith, T. J., ve Emmons, J. (2020). Disability, poverty, and other risk factors associated with involvement in bullying behaviors. *Journal of school psychology*, 78, 115-132.
- Rodríguez-Hidalgo, A. J., Alcívar, A., Herrera-López, M. (2019). Traditional bullying and discriminatory bullying around special educational needs: psychometric properties of two instruments to measure it. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16 (1), 142.
- Rettew, D. C. ve Pawlowski, S. (2022). Bullying: an update. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics*, 31(1), 1-9.
- Rose, C. A., ve Gage, N. A. (2017). Exploring the involvement of bullying among students with disabilities over time. *Exceptional Children*, 83(3), 298-314.
- Rose, C. A., Monda-Amaya, L. E., ve Espelage, D. L. (2011). Bullying perpetration and victimization in special education: A review of the literature. *Remedial and special education*, 32(2), 114-130
- Stephens, M.M., Cook-Fasano, H.T., ve Sibbaluca, K. (2018). Childhood bullying: Implications for physicians. *American Family Physician*, 97(3), 187-192.
- Üneri, Ö. S. (2011). Çocuklarda Akran Zorbalığı. *Dusunen Adam*, 24(4), 352.
- Winding, T. N., Skouenborg, L. A., Mortensen, V. L., ve Andersen, J. H. (2020). Is bullying in adolescence associated with the development of depressive symptoms in adulthood?: A longitudinal cohort study. *BMC Psychology*, 8(1), 1-9
- van Geel, M., Goemans, A., Zwaanswijk, W., Gini, G., ve Vedder, P. (2018). Does peer victimization predict low self-esteem, or does low self-esteem predict peer victimization? Meta-analyses on longitudinal studies. *Developmental Review*, 49, 31-40.

EĞİTİM ALANINDA YAPILMIŞ DİSKALKULİ (MATEMATİK ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ) ÇALIŞMALARI ÜZERİNE SİSTEMATİK BİR DERLEME:

TÜRKİYE ÖRNEĞİ

A SYSTEMATIC REVIEW ON EDUCATIONAL STUDIES ON DYSCALCULIA (MATHEMATICS LEARNING DIFFICULTY): THE EXAMPLE OF TURKEY

Prof. Dr. Hakan SARI

*Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, Konya, Türkiye
hsari@erbakan.edu.tr*

Arş. Gör. Emine Seçil KARAMUKLU

*Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, Sivas, Türkiye,
eminesecilkaramuklu@cumhuriyet.edu.tr*

Özet

Bu araştırmada Türkiye’de eğitim alanında yapılmış diskalkuli (matematik öğrenme güçlüğü)’ye yönelik olarak gerçekleştirilmiş olan çalışmaların incelenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırma için Google Scholar (Google Akademik), TÜBİTAK Ulakbim ve YÖK Tez Merkezi veri tabanlarında “diskalkuli, matematik öğrenme güçlüğü ve hesaplama güçlüğü” anahtar kelimeleri kullanılarak tarama yapılmıştır. Tarama esnasında herhangi bir yıl aralığı belirtilmemiştir. Araştırmada “ulusal çapta yayımlanmış tez ya da makale olma, diskalkuli konusunda eğitim alanında gerçekleştirilmiş olma ve çalışmanın tam metninin ulaşılabilir olması” ölçütleri aranmıştır. Tarama çerçevesinde ölçütleri karşılayan 16 araştırma çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Araştırma, diskalkuliye yönelik olarak gerçekleştirilmiş olan çalışmaları derinlemesine incelemek amacıyla sistematik derleme şeklinde tasarlanmıştır. Araştırma ölçütlerini karşılayan çalışmalar; araştırmaların türleri, araştırmaların yayımlanma yılları, araştırmaların katılımcıları, araştırma yöntemleri, araştırmaların konuları ve araştırmada kullanılan ölçek, test ve listeler başlıkları dahilinde detaylı olarak incelenmiştir. Araştırmada diskalkuli hususunda oldukça sınırlı sayıda çalışma olduğu, araştırmaların 2013-2022 yılları arasında yapıldığı, araştırmaların çoğunlukla öğrencilerle gerçekleştirildiği, araştırmalarda altı ayrı yöntem tercih edildiği ve on altı ayrı ölçek, test ve liste kullanıldığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: özel eğitim, öğrenme güçlüğü, diskalkuli, matematik öğrenme güçlüğü, sistematik derleme

Abstract

In this study, it is aimed to examine the studies conducted in the field of education in Turkey on dyscalculia (mathematics learning disability). For this research, Google Scholar, TÜBİTAK Ulakbim and YÖK Thesis Center databases were searched using the keywords "dyscalculia, mathematics learning disability and computational difficulty". No year range was specified during the scan. In the research, the criteria of "being a nationally published thesis or an article, being carried out in the field of education on dyscalculia, and having the full text of the study available" were sought. Within the framework of the screening, 16 studies that met the criteria were included in the study. The research was designed as a systematic review in order to examine the studies on